

AFRİKA'DA ASKERİ DARBELER

VE

DIŞ MÜDAHALE

MURAT YİĞİT

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0251
Tarih: 067

**AFRİKA'DA ASKERİ DARBELER VE
DIŞ MÜDAHALE**
MURAT YİĞİT

Proje Editörü
Hande Kayhan

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Burak Can Tavukçu

Son Okuma
Kevser Sare Çakmak

VakıfBank Kùltür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
ŐiŐli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ő., 2022

ISBN 978-625-6385-76-4

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ő.
Güzeltepe Mahallesi MareŐal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Ekim 2023

AFRİKA'DA
ASKERÎ DARBELER
VE
DIŞ MÜDAHALE

MURAT YİĞİT

MURAT YİÇİT

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Fransızca Mütercim Tercümanlık
Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek
lisansını Strasbourg Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde
(Université de Strasbourg – ITIRI),
“Türkiye-Batı Afrika Kalkınma İş
Birliği” başlıklı teziyle bitirmiştir.
2013-2016 yılları arasında İstanbul
Ticaret Üniversitesi Araştırma
Merkezleri departmanında uzman
yardımcısı olarak çalışmış; 2016 ila 2022
yılları arasında ise aynı üniversitede
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak
çalışmıştır. Hâlihazırda Milli Savunma
Üniversitesi Hava Harp Enstitüsü
Strateji ve Güvenlik Anabilim dalında
öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	15
Giriş	19

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL-ASKER İLİŞKİLERİNDE

TEORİK YAKLAŞIMLAR VE DIŞ AKTÖRLERİN ROLÜ

1. Sivil-Asker İlişkileri ve Sorunsalın Teorik Çerçevesi	27
Siyaset Bilimi Literatüründe Sivil-Asker İlişkileri	27
Teorik Çerçeve	34
2. Sivil-Asker İlişkilerinde Dış Faktörler	39
Sivil-Asker İlişkilerinin Değerlendirilmesi ve Dış Faktörler	
Sorunu	39
Sivil-Asker İlişkileri Kuramında Afrika ve Askerî Müdahalelerde	
Dış Destek	52
3. Orduyu Dış Müdahaleye Açan Unsurlar	61
Siyasal Sistem	61
Etnik-Dinî Parçalanma, Pretoryan Mücadele ve Dış Boyut	65
Ordunun Polis Gücü Olarak Kullanılması	68
Orduların Oluşum Süreçleri ve Subayların Eğitimi	70
Yabancı Askerî Misyona, Orduların Benzeşmesi ve Etkileri	74
Askerî Bütçeler ve Subayların Finansal İlişkileri	76
4. Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme	81
Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi	82
Askerî Sosyalleşme	85
Ekonomik İlişkiler ve İş Birliği	89
Askerî Materyal	96
Kişisel ve Kurumsal Ağlar	102
Notlar	110

İKİNCİ BÖLÜM
BATI AFRİKA'DA ASKERİ DARBELER VE
DIŞ MÜDAHALELERİN ARKA PLANI

1. Batı Afrika'da Ordu, Siyaset ve Toplum	117
2. Batı Afrika'da Askerî Darbe Dalgaları	131
3. Büyük Devletlerin Batı Afrika Politikaları ve Müdahalecilik: Amerika Birleşik Devleti ve Fransa Örneği	141
Amerika Birleşik Devleti	144
ABD'nin Afrika Siyaseti ve Müdahaleleri	144
ABD Dış Politikasında Batı Afrika	153
ABD'nin Güvenlik Doktrininde Batı Afrika	166
Askerî İş Birliği ve Yardımlar	173
Askerî Üsler, Özel Güvenlik Şirketleri ve İstihbarat Faaliyetleri	180
Fransa	189
Fransa ve Afrika Siyaseti	189
Fransa'nın Batı Afrika ile İlişkilerinde Çıkar, Strateji ve Güvenlik	200
Fransa'nın Batı Afrika Siyasetinin İkili Niteliği	212
Fransa-Batı Afrika İlişkilerinin Resmi Boyutu: Ekonomik İlişkiler ve "La Francophonie"	219
Fransafrika (Françafrique) ve Foccartizm	224
Neokolonyal Bir Enstrüman Olarak Bölgesel Para: CFA Frangı	236
Askerî İş Birliği, Dış Yardım ve Danışmanlık Faaliyetleri	240
Askerî Üsler, İstihbarat ve Paralı Askerlik	246
Sonuç: Askerî Darbeler ve Dış Müdahalelerin Arka Planı Hakkında Değerlendirme	256
Notlar	259

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BATI AFRİKA ASKERİ DARBELERİNDE
DİŞ MÜDAHALE ANALİZİ

1. Gana: 24 Şubat 1966 Askerî Darbesi	269
Gana'da Siyaset ve Rejimin Durumu: Ordu, Etnik Bölünme ve Siyaset-Ordu İlişkisi	270
Nkrumah Dönemi Gana Dış Politikası, ABD ile İlişkiler ve ABD Müdahalesi	283
Nkrumah'ın Hanoi Ziyareti ve 23-24 Şubat Askerî Darbesi	296
2. Togo: 13 Ocak 1963 ve 13 Ocak 1967 Askerî Darbeleri	307
Siyasal Sistem: Dekolonizasyon, Siyasi Liderlik ve Politik Eğilimler	307
Gana İle İlişkiler, Etnik Sorunlar ve Düzenli Ordunun Ortaya Çıkışı	310
Togo'da Sivil-Asker İlişkileri	314
Togo-Fransa İlişkileri, Fransa Nüfuzu ve 1963 Darbesi'nin Gelişimi	317
1967 Askerî Darbesi ve Askerî Yönetime Geçiş	327
Eyadéma Döneminde Togo'da Siyaset ve Ordu	330
Eyadéma Rejiminin Fransa İle İlişkileri ve Fransız Nüfuzu	335
1986 Askerî Darbe Girişimi ve Fransız Paraşütçü Birliğinin Müdahalesi	340
1991 Askerî Darbe Girişimi ve Fransa'nın Çelişkili Tutumu	344
3. Nijerya: 1976 Askerî Darbe Girişimi	349
Nijerya'da Siyaset: İlk Darbeler, Biafra ve Gowon İktidarı	350
1975 Askerî Darbesi ve Muhammed-Obasanjo İktidarının Ortaya Çıkışı	355
Nijerya'da Sivil-Asker İlişkileri	358
Nijerya-ABD İlişkileri ve Amerikan Müdahalesi	361

13 Şubat 1976 Başarısız Askerî Darbe Girişimi ve Murtala Muhammed'in Öldürülmesi	368
4. Benin: 16 Ocak 1977 Paralı Askerler Darbesi	375
Benin'de 1977 Darbe Girişimi Öncesi Siyaset ve Siyasete Müdahaleler	375
Etnik Ordudan Totaliter Aygıt: Benin'de Ordunun Dönüşümü	384
Kérékou Dönemi Fransa-Benin İlişkileri ve Fransa Müdahalesinin Boyutları	388
16 Ocak 1977 Paralı Askerler Darbe Girişimi	392
5. Liberya: 12 Kasım 1985 Askerî Darbe Girişimi	399
Liberya Siyaseti, 1980 Askerî Darbesi ve Ordu-Siyaset İlişkisi	399
Samuel Doe Dönemi Liberya-ABD İlişkileri ve Amerikan Nüfuzu	406
12 Kasım 1985 Askerî Darbe Girişiminin Gelişimi ve Dış Etkiler	415
6. Moritanya: 2005 Askerî Darbesi	421
Moritanya'da Darbe Öncesi Siyaset	421
Moritanya'da Rejim ve Ordu	428
Moritanya-ABD İlişkileri ve Artan ABD Müdahalesi	433
3 Ağustos 2005 Askerî Darbesi	440
7. Mali: 2012 Askerî Darbesi	447
Mali'de Siyaset	448
Mali'de Sivil-Asker İlişkileri	455
Mali-Fransa İlişkileri ve Fransa'nın Nüfuzu	461
22 Mart 2012 Askerî Darbesinin Gelişimi	470
Analiz ve Değerlendirme	477
Notlar	490
Sonuç	505
Kaynakça	519

TABLÖLAR

- Tablo 1.1** : Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi Göstergeleri
- Tablo 2.1** : Batı Afrika Ülkelerinde Hükümet Sistemleri ve Askeri Darbeler
- Tablo 2.2** : Batı Afrika Ülkeleri ve Genel Bilgiler
- Tablo 2.3** : ABD Dış Politika Paydaşları
- Tablo 2.4** : ABD'nin IMET Programı Kapsamında Sahra Altı Afrika'da Eğitilen Askeri Personel Miktarı
- Tablo 2.5** : Fransa'nın Afrika Politikasının İkili Niteliği
- Tablo 3.1** : ABD ve Gana Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi
- Tablo 3.2** : Fransa ve Togo Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi
- Tablo 3.3** : ABD ve Nijerya Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi
- Tablo 3.4** : Fransa ve Benin Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi
- Tablo 3.5** : Liberya ve ABD Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi
- Tablo 3.6** : Togo ve Fransa Arasında Kurumsal Yakınlık ve Sosyalleşme Düzeyi (1986-1991 Dönemi)

GRAFİKLER

- Grafik 2.1** : Dönemlere ve Bölgelere Göre Sahra altı Afrika'da Darbe Girişimleri
- Grafik 2.2** : 1960-1969 Döneminde Sahra altı Afrika'da Darbe-lerin Dağılımı
- Grafik 2.3** : 1970-1989 Döneminde Sahra altı Afrika'da Darbe-lerin Dağılımı
- Grafik 2.4** : 1990-2015 Döneminde Sahra altı Afrika'da Darbe-lerin Dağılımı
- Grafik 2.5** : Sahra altı Afrika'da Darbe Girişimleri (Eski Sömürgeci Ülkeye Göre)

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACA	: ABD-Afrika Sivil Eylem Programı
ACOTA	: Afrika Acil Eylem Operasyonları Eğitim ve Yardım Programı
ACS	: Amerikan Sömürgecilik Şirketi
ADEMA	: Mali Demokrasisi İçin İttifak
AFD	: Fransa Kalkınma Ajansı
AFP	: Fransız Resmi Haber Ajansı
AFRICOM	: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AMT	: Askerî Teknik İşbirliği Antlaşması
AQIM	: Magrib El-Kaidesi
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
BCEAO	: Batı Afrika Merkez Bankası
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTCOM	: ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı
CFR	: Dış İlişkiler Konseyi
CIA	: Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CLMN	: Mali Ulusal Özgürlük Askerî Komitesi
CMJD	: Mali Demokrasi ve Adalet Askerî Konseyi
CMSN	: Moritanya Ulusal Askerî Kurtuluş Komitesi
CNRDRE	: Demokrasiyi Kurtarma ve Devletin Restorasyonu Konseyi
CPP	: Gana Kongre Halk Partisi - P.O.G.R.
CUT	: Togo Birlik Komitesi Partisi
DAH	: Benin Devrimci Askerî Hükümeti
DCI	: Uluslararası Savunma Danışmanlık (Fr. Özel Güvenlik Şirketi)
DCMD	: Fransa Savunma ve Askerî İşbirliği Genel Müdürlüğü

DGPN	: Fransa Emniyet Genel Müdürlüğü Dış İstihbarat Birimi
DGSE	: Fransız İstihbarat ve Dış Güvenlik Genel Müdürlüğü
DIA	: ABD Savunma İstihbarat Ajansı
DPSD	: Milli Savunma Güvenlik ve Koruma Müdürlüğü
DSCA	: ABD Savunma Güvenlik İşbirliği Ajansı
CEDEAO	: Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
ENVR	: Fransa Bölgesel Amaçlı Askerî Okulları
FEC	: Nijerya Federal Yürütme Konseyi
FRANC C.F.A.	: Fransız Afrika Sömürgeleri Fransı
FMSF	: ABD Dış Askerî Satış ve Finans Programı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
G5 SAHEL	: Batı Afrika Bölgesel Güvenlik ve Kalkınma Birliği
IBRD	: Uluslararası Kalkınma ve Yeniden İnşa Bankası
IMET	: ABD Uluslararası Askerî Eğitim ve Tatbikat Programı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KGB	: Sovyetler Birliği Gizli Servisi
LIC	: Düşük Yoğunluklu Çatışma Doktrini
MAP	: Military Assistance Program
MCA	: ABD Askerî Sivil Eylem Programı
MHP/PPM	: Moritanya Halk Partisi
MMC	: Fransız Askerî İşbirliği Misyonu
MNLA	: Azavad'ın Kurtuluşu Ulusal Hareketi
MPRI	: Askerî Profesyonel Hizmet ve Kaynakları (Özel Güvenlik Şirketi)
MPLA	: Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi
MUJAO	: Batı Afrika Tevhid ve Cihad Cemaati
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Organizasyonu
NLC	: Gana Ulusal Kurtuluş Askerî Konseyi

NPLF	: Liberya Ulusal Vatansever Özgürlük Cephesi
NSSM	: ABD Ulusal Güvenlik Etüdü Memorandumu
OAC	: Orta Afrika Cumhuriyeti
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonu
OEFTS	: Juniper Shield Trans Sahra Terörle Mücadele Operasyonu
OMEGA	: CIA Monrovia Askerî İstihbarat ve Navigasyon Üssü
OOTW	: Savaş Harici Operasyonlar Doktrini
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PAL	: Progressive Alliance of Liberians
PDRS	: Moritanya Sosyal ve Demokratik Cumhuriyetçi Parti
POLISARIO	: Batı Sahra Cephesi
PRC	: Liberya Halk Kurtuluş Konseyi
PUT	: Togo Birliği Partisi
RECAMP	: Afrika'nın Barışı Sağlama Kapasitelerini Güçlendirme Programı (Fransa)
RFI	: Uluslararası Fransız Radyosu
RPT	: Togo Halk Birliği Partisi
SAS	: Fransa Uluslararası Güvenlik Hizmetleri ve Danışmanlık (Özel Güvenlik Şirketi)
SCTIP	: Fransa Uluslararası Polis Teknik İşbirliği Servisi
SDECE	: Fransa Yurtdışı Dokümantasyon ve Karşı İstihbarat Servisi
SIPRI	: Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Konseyi
SMC	: Nijerya Yüksek Askerî Konseyi
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UGTD	: Benin İşçi Sendikaları Birliği
UNITA	: Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

US/RDA : Sudan Birliği-Afrika Demokratik Cephesi
USSOCOM : Amerika Birleşik Devletleri Özel Harekât Komutanlığı
VOA : Amerika'nın Sesi
WATC : Batı Afrika Donanma Eğitim Seyirleri

ÖNSÖZ

Askerî darbeler, “Batı dışı” olarak tabir edilen toplumların siyasi sistemlerini 20.yy başından bu yana esir alarak, bu ülkelerin siyasi düzenlerinin olgunlaşmalarına izin vermemiştir. Olgunlaşma, yani katılım ve sivilleşmenin, ayrıca sağlıklı yürüyen seçim sistemlerinin kurumsallaşması hâlâ pek çok ülke için uzak bir rüyadan ibaret. Siyasetin, toplumu oluşturan ve toplumun genelinde bir parça olmayı sindirmiş tüm meşru unsurların temsiliyeti ile mümkün olabileceği ortadayken farklı etnik, dinî veya ideolojik gruplar dışlamayı, hatta muarızına hayat hakkı tanımayı tercih ettiler. Bizatihi siyasetin kendisini bertaraf eden bu yaklaşımın en önemli göstergesi iç savaşlar ve darbeler olmuştur. Özellikle Afrika ve Latin Amerika’da bugün, gerçek manada siyasete şahit olmamış pek çok toplum mevcut. Zayıf ve kurumsallaşmamış siyasal sistemlerin çabucak silahlı yöntemlere başvurmasını açıklamak için pek çok bileşenden bahsedilebilir. Zira iç dinamikler olmaksızın hiçbir siyasal olay anlamlandırılmaz. Fakat günümüzde şiddet içerikli siyasal olayları salt toplum içi nedenlerle analiz edebileceğimiz kadar izole kümelerde yaşamıyoruz. Son bir asırda dünyadaki tüm unsurlar aşama aşama birbirine yaklaştırıldı, hatta iç içe geçerek birbirine daha fazla etki etme imkânı yakaladı. Bugünkü uluslararası düzen, devletlerin ve toplumların karşılıklı bağımlılıklarıyla inşa edildi. Böyle bir dünyada gelişen olayların dış bağlamlarını, maruz kaldığı dış etkenleri ıskalamak doğru değerlendirmelerin önündeki engeldir.

Darbelerin oluşumunda dış etkilerin, sivil-asker ilişkileri bağlamı üzerinde yürütülen incelemelerin çok kısıtlı kalmasını gerçekten de şaşkıncı bulduğumu ifade etmeliyim. Açıktan teşvik edilen, operasyonel anlamda katkı yapılan darbelerin yaşandığı veya darbe sonrası rejimlerin ekonomik olarak desteklendiği bir dünyada yaşıyor olmamıza rağmen, darbelerde dış etkenlerin rolüne dair bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda çalışma söz konusudur. Oysa yeni sömürgeci bir dış müdahale aracı olarak darbeler, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla dünyanın pek çok farklı bölgesinde kendisini sıkça göstermiştir. 1953 İran ve 1973 Şili darbeleri gibi çok bilinen vakalara dâhil edilebilecek daha pek çok örneğin söz konusu olduğu, bu çalışma vesilesiyle ortaya konmuştur.

Eduardo Galeano, “Latin Amerika’nın Kesik Damarları” adını taşıyan meşhur eserinde yeni sömürgeciliğin Soğuk Savaş’ın etkisi altında kendisini sermaye-bürokrasi ittifakı ile hiç olmadığı kadar belirgin kıldığını anlatır. Galeano ayrıca bu yeni sömürgeci akıma karşı durduğuna inandığı hükümetlere yönelik askerî darbeleri de bu perspektif dâhilinde değerlendirir: “Özgürlüğün şiddetli oksijeni hayaletlere yaramadı ve güvenlik güçleri asayişi sağlamakla görevlendirildi.” Elbette Marksist bir yaklaşımı benimseyen Eduardo Galeano bu dış etkiyi büyük oranda iç dinamiklerden bağımsız ve mutlak biçimde ele alır. Oysa Sahraaltı Afrika’da örnekleri çokça mevcut olan bu dış-destekli darbe organizasyonlarında bile (sömürgecilik döneminden kalan tüm bağımlılıklara rağmen) iç koşullar belirleyici oluyor ve bu ülkeler başarısız uluslaşma sürecinin doğurduğu iç çatışmalarla dış etkilere açık hale geliyordu. Sadece Batı Afrika bölgesindeki darbe vakalarını ele aldığımızda bile askerî darbelerin, dünyanın güçlü devletleri tarafından nasıl bir enstrüman misali incelikli bir şekilde kullanıldığı görülebilir. Bu çalışma sayesinde bu devletlerin

nüfuz gücünü ve müdahalelerin boyutlarını saptamamıza yarayan parametreler, başka örneklere de tatbik edilebilir şekilde ortaya konmuştur. Elinizdeki kitabın, tüm devletlerin ve toplumların birbiri üzerindeki etkisini açıklamaya yarayacak dış nüfuz ve müdahale hakkındaki çalışmalar açısından temel bir katkı sunacağı kanaatindeyim.

Destekleriyle, dua ve güzel temennileriyle zorlukların üstesinden gelmemde ön plana çıkan herkese teşekkür ve minnet borçluyum. Bu çalışmanın hem bir fikir hem de bir metin olarak ortaya çıkmasında katkıları büyük olan değerli hocam Prof. Dr. Haluk ALKAN'a; her oturduğumuzda ufkumu daha da genişleten, katkıları çok değerli hocam Prof. Dr. Hasan Basri YALÇIN'a ve eleştirileriyle metnin ortaya çıkması için katkıda bulunan tüm hocalarıma çok teşekkür ederim. Bu çalışmayı sahiplenen ve basılması için gayret sarf eden Vakıfbank Kültür Yayınları'na ve bilhassa kitabın ortaya çıkışında büyük pay sahibi olan editörümüz Hande KAYHAN'a minnettarlığımı ifade etmeyi bir borç bilirim.

Yoğunluktan ötürü yeterince vakit ayıramadığım, buna rağmen ilgi ve duaları ile desteklerini sürekli arkamda hissettiğim tüm dostlarıma, hocalarıma ve yakın çevreme de teşekkür ederim. Beni büyük fedakârlıklarla büyüten, okutan, bu yaşa gelmemde en büyük emeğin sahibi kıymetli annem ve babama gelince; haklarını ödemem mümkün olmadığı için ne söylesem yeterli olmayacak. Ebeveynimin, kardeşlerimin ve tüm ailemin duaları, her ürünüm ve başarımda manevi birer imza olarak yer alıyorlar. Bu işlere mesai harcamaya başladığımdan beri çekirdek ailemizin, hanemizin ve hayatımızın büyük yükünü omuzlayan, bunalıp durduğumda bana şevk veren ve her daim elinden gelenin fazlasını yapan sevgili eşim Firdevs YİĞİT bu çalışmanın ve başarısının en az benim kadar sahibidir.

Bu kitabı, mezkûr alana yönelmemde en büyük ilham kaynağım olan 15 Temmuz şehitlerimize ithaf ediyorum. Ruhları şad, mekânları cennet olsun.

Murat Yiğit
Haziran 2023

GİRİŞ

Roma İmparatorluğu'nda yaşamış şair Juvenal'in "Peki muhafızların muhafızlığını kim yapacak?" dizesiyle ifade ettiği askerî darbe sorunu, ordunun siyasi otorite tarafından denetimi meselesi olarak iktidarların çok eski devirlerden beri gündemindedir. Şiddet araçlarını elinde bulunduran kesim olan askerlerin siyasi otoriteye başkaldırısı, devletler için otorite, güvenlik ve egemenlik kaybı anlamına gelir. Bu perspektiften bakıldığında ordunun siyasi erke tabi oluşu, siyaset süreçleri ve hatta bazen devletin devamı için varoluşsal bir nitelik taşır. Clausewitz, savaşın hedefinin, hasım hükümetlere diz çöktürmek olduğunu söyler. Hükümeti devirmeyi esas aldığından, savaşlarla hedef özdeşliğine sahip olan askerî darbeler, dış dünyadan gelecek etkilere de son derece açık eylemlerdir. Elinizdeki kitap askerî darbelerin, bir dış müdahale aracı hâline getirilmesini konu almaktadır.

Askerî darbeler, öncelikle toplum içindeki bir gelişme olarak meydana gelir. İç dinamiklerden beslenerek ve siyaset-ordu ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Fakat literatürde yeterince yer bulamamış olsa da askerî darbelerin gelişiminde toplum dışı etkenler de tartışılmalıdır. Nitekim dünyadaki pek çok örnekte darbeler dış bağlamları ile öne çıkar. Örneğin, ordu mensupları ve siyasetçiler arasındaki dış politika anlaşmazlığı, bilhassa millî güvenlik konularını ilgilendiren unsurlar barındırıyorsa, şiddetli kutuplaşmalara neden olabilir. Darbelerde dış

etkenlerin bölgesel ve küresel koşullara bağlı geliştiği durumlar da söz konusudur. Soğuk Savaş döneminde mücadele içindeki kutupları oluşturan aktörlerin nüfuz alanına dair rekabeti, darbe gibi siyasal şiddet içerikli olayların önemli değişkenleri arasında yer alır. Darbe vakalarında rastlanan dış aktör izleri, bu darbelerin dış müdahaleler de dâhil olmak üzere pek çok bileşenle gerçekleştiğini gösteriyor.

Peki askerî darbeler çerçevesindeki dış müdahaleler hangi koşullar altında ve hangi araçlarla gerçekleşiyor? Yabancı aktörlerin darbeleri müdahale aracı hâline getirmeleri için hangi boyutlarda bir dış müdahale gereklidir? Söz konusu dış nüfuzun analiz edilebileceği göstergeler neler olmalıdır? Bu kitap, yukarıda sıralanan soruları araştırmayı ve cevaplarını ortaya koymayı hedefliyor.

Böyle bir tespit için Batı Afrika'nın seçilmesi elbette rastlantısal değil. Doktora çalışmamdan uyarlanan bu kitap, bilimsel literatürde fazla karşılık bulamamış dış etkenler ve müdahaleler konusunu, askerî darbelerin yoğun olarak görüldüğü Batı Afrika ülkelerinde gerçekleşmiş somut vaka örnekleriyle ele alarak, dış müdahaleyi tespit etmek için yeni bir perspektif ortaya koyma iddiası taşıyor. Bölgede 1960'lardan günümüze kadar gerçekleşen askerî darbe sayısı hem Afrika kıtasında hem de dünya çapında neredeyse rakipsiz bir sıklık arz ediyor. Darbelerin bu denli çok gerçekleşmesi ve bir iktidar değişimi aracına dönüşmesi, Batı Afrika'yı, ilgili disiplinler açısından farklı kılıyor. Batı Afrika'da darbelerin ortaya çıkış süreçlerinde iç dinamikler kadar sömürgeciliğin mirası olan siyasal dengelerin ve yeni sömürgeciliğin mahsulü olan çıkar ilişkilerinin de etkili olduğu görülüyor.

Kitapta öne sürülen ana iddia dört temel üzerine bina edilmiştir. Birincisi; iç siyasal düzendeki yanlışların ülkeyi dışarıdan gelecek etkilere karşı savunmasız hâle getirdiğine dairdir.

Etnik ve dinî rekabetin, bu doğrultudaki elit çıkarlarının beslediği Pretoryan mücadele askerî darbelerle neden olduğu kadar, gerçekleştiği ülkeyi darbe bağlamında dış nüfuz ve müdahaleye açık hâle getirmektedir. İkincisi, bu ülkelerde belli bir nüfuz elde etmek için işleyen araçlara ve kısa mesafeye ihtiyaç olduğudur. Askerî darbenin hedefi olan devlet ile müdahaleci devlet arasında kurumsal yakınlık ve sosyalleşme düzeyi yüksekse müdahale başarılı olur. Kurumsal yakınlık ve sosyalleşme düzeyi ise dört ana gösterge ile ölçülebilir: askerî sosyalizasyon, ekonomik ilişkiler ve iş birliği, askeri materyal ve kişisel-kurumsal ağlar. Üçüncü olarak bazı nüfuz araçlarının etkinliğinin daha fazla olduğu fikrine dayanır. Bir devletin başka bir ülke üzerindeki hukuki imtiyazları, belli bir seviyedeki askerî ve kalkınma iş birliği, materyal varlığı (silah ticareti, yatırımları, genel dış ticareti, askerî üsleri vb) ile kurumsal veya kişisel ağların bulunması müdahalenin başarı ihtimalini arttırır. Son olarak, ülke üzerindeki nüfuzunu müdahale için kullanan devletlerin farklı yaklaşım tarzlarını içerir. Bu tarzların sömürgecilik döneminden miras kalan yönetim anlayışlarından doğduğunun altı çizilmelidir. Sözelimi askerî darbelerin dış müdahale alanına dönüşmesinde ABD daha çok kurumlarıyla, Fransa ise kişisel iktidar ilişkileri ve sosyal ağlarıyla ön plana çıkmaktadır. Farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da neo-kolonyal müdahaleler hedef ülkelerdeki patronaj ilişkilerinden istifade etmektedir.

Devletlerin örtük müdahalelerini ve pek de şeffaf olmayan çalışma tarzlarını içeren böyle bir çalışmada en büyük sorun veri üretmekle ilgili olmuştur. Hiçbir devletin başka ülkelerde askerî darbelerle karıştığını resmi olarak kabul etmediği bir ortamda materyal elde etmek, bu çalışmasının en ciddi zorluğu olarak karşımıza çıkmıştır. Bazen CIA gibi gizli servislerin açık kaynak hâline getirdiği evraklar, kamuoyuna açıklanan yazışmalar, eski

istihbaratçı ya da askerlerin hatıratları, medyada yapılan ifşalar, sahada görev yapmış siyasetçi ve diplomatların mülakatları, resmî açıklamalar, belgeseller, haber metinleri gibi kaynaklardan derlenen bilgiler bu kitabın veri setini teşkil etmiştir. Kamuya açık diplomasi ve istihbarat belgeleri ise hükümetlerin görüşlerini yansıtmaları ve dış müdahaleye dair ipuçları barındırması bakımından faydalı olmaktadır. Dış ticaret, silah ticareti, dış yardım ve askerî eğitim gibi konularda internette mevcut rapor, indekslerden yararlanılmıştır. Araştırmada Türkçe, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerindeki kaynaklardan istifade edilmiştir.

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Batı Afrika ülkelerinde de etnik/dinî rekabet, yoğun siyasi karşıtlıklar ve çatışma doğurmaktadır. Siyasi bozulma ve patronaj ilişkilerinin yükselmesiyle sonuçlanan bu karşılaşma, pek çok kurum gibi orduları da siyasallaştırmaktadır. Askerî darbelerin gelişiminde mühim bir role sahip bu iç çatışmalar, sömürgecilik döneminden miras kalmakla birlikte yeni sömürgeci amaçlar için de kullanışlı bir zemin sunar. Böylece askerî darbe olaylarında iç koşullar kadar bu koşulları müdahale için araç hâline getiren neokoloniyal aktörlerin çıkarları, dış politika öncelikleri ve hedef ülkelerdeki yaklaşım tarzları önemli hâle gelmektedir. İç dinamikler ve dış nüfuzun kombinasyonu, askerî darbenin oluşumuna ve başarısına etki etmektedir. Bu doğrultuda her iki bileşenin de kökeni ve karakteristiği bu eser çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylece darbe olaylarının iç-dış bileşenleri vasıtasıyla yapılacak tahliliyle bir arka plan bilgisi de sunulmuş olacaktır.

Batı Afrika toplumlarının iç uzlaşmayı hâkim kılamadığı, özgün koşullarda ortaklaşabilecekleri birer siyasi düzen kuramadıkları ortadadır. Fakat Batılı partnerlerinin bu durumu en saldırgan biçimde istismar ettiğini, hatta yeni sömürgeci istismar modelini sistemleştirdiğini göz ardı eden her türlü analiz eksik

kalacaktır. Zira bu miktarlarda darbeye maruz kalan toplumlar dış dünyadan izole ortamlara sahip olsalardı, geride bıraktığımız 60 yılda ulusal inşa süreçlerinde ilerleme katetmeye mecbur kılınırlardı. Ancak mevcut vaziyetten istifade edenlerin bu istikrarsızlığa benzin dökmeleri çatışmanın sürekliliğini temin etmiştir. Yabancı devletler, yabancı istihbarat servisleri, silah tüccarları, paralı askerler, askerî eğitimciler, uluslararası şirketler, uluslararası medya, iş dünyası, yerli sivil ve askerî elitler, patronaj ağlarından geçinen girişimciler ve daha pek çok aktör Batı Afrikalı toplumların çatışma ortamından en verimli şekilde istifade etmeye devam ediyorlar. İç ve dış dinamiklerin ahengi ve iç içeliği gerçek bir siyasi düzen kurmanın imkânsızlığını garantiye almayı şimdiye dek başardı. Bu nedenle sorun, tek başına toplum içinde veya dış etkilerde değil, bu ikisinin uyumunda, iş birliğinde ve böylece dış nüfuzun sistemleşmesi ve kurumsallaşmasında aranmalıdır. Müdahale ve dış nüfuz ağlarını anlamlandırmak, bu toplumların talihlerini değiştirmeye yönelik bir ilk adım olarak kabul edilebilir. Bu ilk adımın askerî darbelerin siyasi hayattan çekildiği, istikrarın sağlandığı, dış etkilerin azaltıldığı, yeni sömürgeciliğin son erdirildiği yeni bir dönemin başlangıcı olması, bu eserin müellifi olarak en büyük temennimdir.